

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

S C I E N T I F I C M E E T I N G S

Book CLXXXIX

P R E S I D E N C Y

Book 14

VLADAN ĐORĐEVIĆ

ON THE OCCASION OF THE 176th ANNIVERSARY OF HIS BIRTH

BELGRADE 2020

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXXIX

ПРЕДСЕДНИШТВО

Књига 14

ВЛАДАН ЂОРЂЕВИЋ

ПОВОДОМ СТО СЕДАМДЕСЕТ ШЕСТ ГОДИНА ОД РОЂЕЊА

БЕОГРАД 2020

Организациони одбор
академик Владимир Кањух
академик Радоје Чоловић
дојисни члан Мира Радојевић
дојисни члан Јован Делић
Вера Бајићина, секретар

Рецензенти
академик Василије Крстић
академик Нада Милошевић Ђорђевић
академик Миодрај Чолић
академик Љубодрај Димић
проф. др Душан Иванић
проф. др Горан М. Максимовић

Главни уредник
академик Зоран Кнежевић

Уредници
академик Владимир Кањух
академик Радоје Чоловић
дојисни члан Мира Радојевић
дојисни члан Јован Делић

Издавач
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Технички уредник
Никола Сивановић

Лектура
Младенка Савичић

Коректура
Рајка Павловић

Дизајн корица
Драјана Лацмановић–Лекић

Штампа
Службени гласник, Београд

ISBN 978-86-7025-888-4

Тираж 400 примерака

© Српска академија наука и уметности, 2020.

С А Д Р Ж А Ј

Реч уредника.....	9
Василије Ђ. Крестић: <i>Владан Ђорђевић и Српско учено друштво</i>	11
Vasilije Đ. Krestić: <i>Vladan Đorđević and the Serbian Learned Society (SLS)</i>	17
Вељко Тодоровић: <i>Владан Ђорђевић и српска војска</i>	19
Veljko Todorović: <i>Vladan Đorđević and the Serbian Army</i>	35
Вељко Тодоровић, Јово Зељковић: <i>Владан Ђорђевић и историја Српској војној санијети</i>	37
Veljko Todorović, Jovo Zeljković: <i>Vladan Đorđević and the History of the Serbian Medical Corps</i>	52
Радоје Чоловић, Владимир Кањух: <i>Владан Ђорђевић и Српско лекарско друштво</i>	53
Radoje Čolović, Vladimir Kanjuh: <i>Vladan Đorđević and the Serbian Medical Society</i>	68
Радоје Чоловић: <i>Прикази, предавања и дискусије др Владана Ђорђевића на састанцима Српској лекарској друштва</i>	71
Radoje Čolović: <i>Dr Vladan Đorđević's Presentations, Lectures and Discussions at the Serbian Medical Society Meetings</i>	80
Зоран Вацић: <i>Народна медицина у Срба написао др Владан Ђорђевић</i>	81
Zoran Vacić: <i>Narodna medicina u Srba by Dr Vladan Đorđević</i>	103
Радоје Чоловић: <i>Владан Ђорђевић иницијатор и оснивач „Српској друштва за приватну помоћ рањеницима и болесницима“ (Српској друштва Црвеној крсти)</i>	105
Radoje Čolović: <i>Vladan Đorđević, Initiator and Founder of „The Serbian Society for Private Assistance to the Wounded and Sick Soldiers“ (Serbian Red Cross Society)</i>	116

Гордана Лазаревић: Улога др Владана Ђорђевића као уредника и власника часописа Отаџбина у развоју здравствене културе.....	117
Gordana Lazarević: <i>Vladan Đorđević's role as the editor and owner of the journal Otažbina in building a culture of health</i>	136
Зоран Ваџић: Реформа помоћи сиромашнима – допринос Владана Ђорђевића	137
Zoran Vacić: <i>Reform of help to the Poor – Vladan Đorđević's Contribution</i>	150
Радоје Чоловић: Др Владан Ђорђевић, први почасни доктор медицинских наука Универзитета у Београду	153
Radoje Čolović: <i>Dr Vladan Đorđević, the first Honorary Doctor of Medical Sciences of the University of Belgrade</i>	164
Зоран Ваџић: „Мизерија практичној животи“ Владана Ђорђевића	165
Zoran Vacić: <i>Vladan Đorđević's "Misery of Practical Life"</i>	184
Борис Милосављевић: Породица и порекло Владана Ђорђевића	185
Boris Milosavljević: <i>Vladan Đorđević's Family and Background</i>	203
Драган Симеуновић: Полемика др Владана Ђорђевића са српским социјалистима о „сиротињској болници“ и радничком питању	205
Dragan Simeunović: <i>The Polemic of Dr Vladan Đorđević with Serbian Socialists About "the Hospital for the Poor" and the Labour Issue</i>	237
Мирослав Перишић: Дипломатски дани Владана Ђорђевића у Атини	239
Miroslav Perišić: <i>Vladan Đorđević's Diplomatic Service in Athens</i>	251
Петар В. Крестић: Шест писама Стојана Новаковића Владану Ђорђевићу 1893. године	253
Petar V. Krestić: <i>Six Letters that Stojan Novaković sent to Vladan Đorđević in 1893</i>	270
Славенко Терзић: Балкански хоризонти Владана Ђорђевића	271
Slavenko Terzić: <i>Balkan Horizons of Vladan Đorđević</i>	292
Милић Ј. Милићевић: Државне и друштвене промене за време председништва Владана Ђорђевића (октобарској режима) 1897–1900. године	293
Milić J. Milićević: <i>State and Social Changes During the Presidency of Vladan Đorđević (October Regime) 1897–1900</i>	306
Војислав Г. Павловић: Конкордатско питање за време владе Владана Ђорђевића	307
Vojislav G. Pavlović: <i>The Concordat Issue During the Government Led by Vladan Đorđević</i>	319

Владимир Јовановић: <i>Владан Ђорђевић и Ивањдански атентат</i>	321
Vladimir Jovanović: <i>Vladan Đorđević and the Ivandan Assassination Attempt</i>	340
Ђорђе Ђурић: <i>Владан Ђорђевић и Јован Жујовић, њихов политички судбина два разочарана обреновићевца</i>	343
Đorđe Đurić: <i>Vladan Đorđević and Jovan Žujović, the Political Destiny of two Disillusioned Supporters of the Obrenović Dynasty</i>	360
Јован Делић: <i>Владан Ђорђевић у науци о књижевности</i>	363
Jovan Delić: <i>Vladan Đorđević and the Science of Literature</i>	377
Душан Иванић: <i>Владан Ђорђевић и српски реализам</i>	379
Dušan Ivanić: <i>Vladan Đorđević and Serbian Realism</i>	385
Љиљана Костић: <i>Аутобиографски и поезијски дискурс Владана Ђорђевића</i>	387
Ljiljana Kostić: <i>Vladan Đorđević's Autobiographical and Poetic Discourse</i>	397
Татјана Јовићевић: <i>Историја, фикција, актуелност – причање и поруке у прози Владана Ђорђевића</i>	399
Tatjana Jovičević: <i>History, Fiction, Actuality – Storytelling and Messages in the Prose of Vladan Đorđević</i>	415
Јована М. Јосиповић: <i>Митолошка романтичарска љубави и страсти у Кочиной крајини</i>	417
Jovana M. Josipović: <i>Mythopoetics of Romantic Love and Passion in Kočina krajina</i>	426
Драгана Вукићевић: <i>Голгота – поезија мелодрамске прозе</i>	427
Dragana Vukičević: <i>Golgotha – The Poetics of Melodramatic Prose</i>	445
Снежана Милосављевић Милић: <i>Слика владара између историјске и књижевне наративе у роману У фронт Владана Ђорђевића</i>	447
Snežana Milosavljević Milić: <i>A Portrait of a Ruler Between Historiographic and Literary Narration – U front by Vladan Đorđević</i>	455
Горан М. Максимовић: <i>Путописна проза Владана Ђорђевића</i>	457
Goran M. Maksimović: <i>Travelogue Prose by Vladan Đorđević</i>	468
Зорица Несторовић: <i>Радо Владана Ђорђевића у области драме</i>	469
Zorica Nestorović: <i>Vladan Đorđević's Work in the Field of Drama</i>	484

Радослав Ераковић: <i>Лекар, њојџуковник и невешџи коњаник: мемоарско-дневничка сучељавања Владана Ђорђевића и Пере Тодоровића</i>	485
Radoslav Eraković: <i>Physician, Lieutenant Colonel and Unskilful Equestrian: Literary Rivalry Between Vladan Đorđević and Pera Todorović</i>	495
Гордана Илић Марковић: <i>Бечке године Владана Ђорђевића</i>	497
Gordana Ilić Marković: <i>Die Wiener Jahre von Vladan Đorđević</i>	514
Драгана Бедов: <i>Успомене Владана Ђорђевића – између сведочења и настојања</i>	515
Dragana Bedov: <i>Uspomene by Vladan Đorđević – Between Testimony and Aspiration</i>	541

РЕЧ УРЕДНИКА

На предлог Одељења медицинских наука, Председништво Српске академије наука и уметности је 2020. годину посветило академику Владану Ђорђевићу. Четворочлани Одбор добио је изузетно тежак задатак да, на начин како су већ представљени истакнути чланови Академије, Јован Цвијић, Михаило Петровић Алас, Стојан Новаковић и Слободан Јовановић, нашој и страниј јавности што потпуније представи академика Владана Ђорђевића, који је током свог, за своје време врло дугог живота, уз изврсне личне способности, испољио широка интересовања и дао изузетне доприносе у разним областима у којима је делао и којима је често давао и лични печат.

Владан Ђорђевић је био један од првих Срба пореклом из Србије који су завршили студије медицине, први српски хирург у данашњем смислу речи који је у области хирургије и српске медицине, војном и грађанском санитету, медицинској публицистици, издаваштву и преводилаштву у медицини, оставио изузетно дубоке трагове. Уз то, он је био изузетан друштвени радник, оснивач три велика друштва која и данас постоје и успешно раде, председник Одбора београдске општине, успешан министар просвете и црквених дела, министар привреде, вишегодишњи дипломата у Грчкој и Турској, три године председник Владе и министар иностраних дела, истакнути национални радник, који се успешно огледао и у књижевности као писац приповедака, историјских романа, путописа, преводилац, оснивач, власник и уредник часописа *Ошацибина*, једног од најбољих часописа у другој половини деветнаестог века, припадник једне изузетне генерације српске интелигенције која је дала огроман допринос обнови српске државе и њених институција.

У свом изузетно богатом животу, био је активни учесник четири рата, француско-пруског (1870/71), начелник српског војног санитета у два српско-турска рата (1876–78) и српско-бугарског рата (1885) и заточеник у Првом светском рату. Сретао је најистакнутије људе свога времена, из области медицине, књижевности, политике, дипломатије, разговарао и преговарао са неким од најзначајнијих државника свога времена, био гост председника, краљева, царева и султана, али и политички осуђеник и заточеник.

Да би што боље одговорио овом врло захтевном задатку, Одбор је одлучио да се у Галерији Српске академије приреди изложба о животу и делу Владана Ђорђевића са репрезентативним каталогом, да се организује научни скуп о његовом животу и делу, да се изда двојезично издање о његовом животу, делу и времену у коме је деловао, да се изда зборник

радова са научног скупа и да се издају његове „Успомене“, које у рукопису скоро цео век чекају на објављивање.

Чланови Одбора су поделили задатке. Академици Владимир Кањух и Радоје Чоловић су се старали о прилозима о академику Владану Ђорђевићу који су на било који начин у вези са медицином, дописни члан САНУ Мирјана Радојевић о радовима који се односе на његову делатност у дипломатији, државним и државничким пословима, а дописни члан Јован Делић о радовима из области књижевности.

Чланови Одбора изражавају велику захвалност свим ауторима прилога, а посебно рецензентима, академицима Василију Крестићу, Нади Милошевић Ђорђевић, Миодрагу Чолићу и Љубодрагу Димићу, и професорима Душану Иванићу и Горану М. Максимовићу, који су уложили велики труд да анализирају и оцене прилоге који се налазе у књизи.

О Владану Ђорђевићу су написане књиге и бројни радови, анализирани су његове делатности у разним областима, одржавани су научни скупови, држана предавања и припређиване изложбе. По сазнању Одбора, ово је први пут да се на једном месту настоји да се осветле његове делатности у свим областима у којима је делао, медицини, књижевности, друштвеним, дипломатским, државним и државничким и другим областима.

Свесни да ни на једном научном скупу о Владану Ђорђевићу није могуће рећи све, и да ће увек остати нешто што није обухваћено и анализирано, чланови Одбора се ипак надају да ће њихов труд и труд великог броја приложника у књигама и предавача на научном скупу помоћи да учесници скупа и читаоци пратећих публикација стекну једну потпунију слику о животу и делу академика Владана Ђорђевића.

Одбор је био одлучио да се научни скуп одржи на 176. годишњицу рођења академика Владана Ђорђевића и да се радови планирани за научни скуп објаве у књизи „Владан Ђорђевић, живот и дело“ пре одржавања скупа 3. и 4. децембра 2020. године.

Нажалост, иако су све припреме биле обављене, због пандемије изазване корона вирусом и рестрикција које су уведене у циљу њеног сузбијања, одржавање научног скупа у планирано време није било могуће, тако да је скуп морао да се одложи и биће одржан чим то буде било могуће.

Уредници

ВЛАДАН ЂОРЂЕВИЋ И СРПСКО ЛЕКАРСКО ДРУШТВО

РАДОЈЕ ЧОЛОВИЋ*, ВЛАДИМИР КАЊУХ*

С а ж е т а к. – Све до половине 19. века пролазили су векови без суштински великих напредака у медицини. Узроци болести нису били познати. За заразне болести се веровало да су изазване „кужним испарењима“ из земље („мијазмама“), чијем ширењу помажу влага и ветрови. Скоро све болести лечене су пуштањем крви. Нелечени пацијенти често су боље пролазили од лечених. У 19. веку откривена је анестезија а затим бактерије као узрочници заразних болести и инфекције рана. Изненада се појавила нада да се многе смртоносне болести и њихове епидемије могу спречити. Скоро свакодневне новине у медицини нису могли пратити ни највреднији лекари. Зато су, тамо где већ нису постојала, оснивана лекарска друштва, чији је један од циљева био да разменом информација, предавањима, дискусијама и чланцима у часописима, процесом који данас зовемо „континуираном медицинском едукацијом“, лекари једни другима помогну да што ажурније прате новине у медицини.

Потребу за оснивањем једног таквог друштва благовремено су схватили и српски лекари. Прва идеја о оснивању лекарског друштва јавила се у *Србским новинама* 1859. године а први покушај оснивања лекарског друштва учинили су доктори Јован Валента и Аћим Медовић 1868. године. На иницијативу др Владана Ђорђевића, Српско лекарско друштво је основано 22. априла по старом (4. маја по новом) календару 1872. године. Основан је и часопис *Српски архив за целокуино лекарство*. У оснивању Друштва, писању друштвеног Устава, оснивању и уређивању првих бројева његовог часописа, раду Друштва, његовом опстанку у тешким годинама и деценијама које су уследиле и његовом напретку, др Владан Ђорђевић имао је важну улогу.

Кључне речи: Српско лекарско друштво, оснивач, др Владан Ђорђевић

УВОД

Вековима се за многе болести веровало да су условљаване „кужним испарењима“ из земље („мијазмама“), чије ширење подстичу влага и ветрови. Пуштање крви било је скоро универзални метод лечења за све болести, чак и код очигледно анемичних. Нелечени болесници често су много боље пролазили од лечених.

* Српска академија наука и уметности

Откриће опште анестезије (1846) и Пастерово откриће узročника врења при производњи вина, најавили су ново доба. У хирургији је постало могуће изводити и операције које су захтевале време. Аустријски офталмолог Карл Колер увео је (1884) површинску локалну анестезију ока укапавањем раствора кокаина, а немачки лекар Карл Лудвиг Шлајх (1892) локалну инфилтративну анестезију убризгавањем кокаина у ткиво. Листеровим радовима (1867) у хирургији је започела ера антисепсе, чији је циљ био уништење бактерија у ранама, да би 1892. била уведена асепса, тј. низ поступака којима се спречава уношење узročника инфекције у ране. Сазнање да бактерије изазивају тешке, често епидемијске болести с великим бројем смртних случајева, подстакле су развој хигијене и увођење мера профилаксе.

Знања стечена на студијама медицине брзо су превазилажена. Свакодневне новине у медицини морале су се пратити из нових књига, праћењем часописа и посећивањем конгреса. За највећи број лекара, то је био тешко остварив задатак, у коме су, и то само неко време успевали само најспособнији и највреднији лекари. То је било немогуће за лекаре практичаре, који су имали много посла а мало слободног времена.

Тако се јавила потреба за оснивањем *лекарских друштва* у којима би лекари могли размењивати искуства која су стицали у пракси, информације до којих су долазили из литературе или присуствовањем на конгресима и предавањима на састанцима друштва и тако могли обнављати заборављено и стицати нова знања. Лекарска друштва у мањим земљама изучавала су и специфичности националне патологије и стварала своју националну медицинску терминологију а промоцијом јавне и личне хигијене и борбом против ризичних понашања, пушења, алкохолизма, наркоманије, итд. настојала су да унапреде здравље народа. Лекарска друштва су оснивала и своје *часописе* у којима су објављивана вредна искуства из праксе, нова научна сазнања, прегледни чланци и резимеи одабраних радова из стране литературе.

Потребу за оснивањем једног таквог друштва, благовремено су схватили и српски лекари.

ОСНИВАЊЕ И РАД СРПСКОГ ЛЕКАРСКОГ ДРУШТВА

Прве идеје о оснивању *лекарској друштва* у Србији појавиле су се у једном непотписаном чланку под насловом *Шта треба нашем санитетству*, објављеном на старословенском језику 1859. године у осам наставака (од 31. марта – бр. 39, 2. априла – бр. 40, 4. априла – бр. 41, 7. априла – бр. 42, 9. априла – бр. 43, 11. априла – бр. 44, 16. априла – бр. 45 и 18. априла – бр. 46) у *Србским новинама*. Верује се да је чланак написао др Аћим Медовић, столначелник у Санитетском одељењу Министарства унутрашњих дела, у оквиру кога се налазио санитет, јер тако темељито познавање потреба српског санитета могао је имати само неко ко је у њему годинама радио.

Делимично прилагођен текст последње, 9. тачке чланка, који се односи на потребу оснивања *лекарској друштва* објављен у броју 46 од 18. априла 1859. гласио је:

„Надамо се и очекујемо од наше Санитетске управе, да ће она наћи средства [...] да све лекаре у земљи нашој сједини у једно *лекарско друштво*, које ће – ако не печатане

[штампане], а оно бар писане, летописе [часописе] лекарске списивати [објављивати], у којима ће се скупљати искуства, прибављана у особитим случајевима болести, у судијским [судским] питањима, о стању здравља житељства [становништва] тако, да би знамените [вредне] примедбе појединих лекара за све остале другове њихове постале познате, и како би се уопште од заборавности [заборава] сачувати и за нашу науку спасти могле“ [1].

Први покушај стварања *лекарској друштва* учинили су 1868. године доктори Јован Валента и Аћим Медовић, али „због тадашњих прилика, нису могли успети“ [2].

Почетком 1872. године, на оснивању Српског лекарског друштва (СЛД) почео је да ради др Владан Ђорђевић, који се неколико месеци раније, вратио са студија медицине и специјализације хирургије у Бечу. Говорећи о томе после скоро две деценије, рекао је:

„Када сам у почетку године 1872. зачео мисао да се оснује Српско Лекарско Друштво, и када сам то саопштио покојноме Др-у Петру Остојићу, он је одмах пристао, али смо обојица морали признати, да се мисао неће моћи лако остварити [...]. Лекара је било релативно довољно, али то беху тако разнородни елементи и по народности и по лекарским школама на којима су васпитани, да је ту космополитску мешавину тешко било заинтересовати за некакво стручњачко, научно удружење. Неки од тих колега беху већ давно напустили лекарску праксу и праћење саме науке, други беху тако заузети праксом, да им није остајало времена ни да уопште корачају са сувременим развитком науке, трећи су се својски бавили не само праксом него и науком, али не беху толико вични српскоме језику, да би своје стручњачке радове могли обрађивати на језику, у коме је тек требало почети стварати медицинску терминологију. Додајте к томе да практичари међу собом нису баш најлепше живели [...]. То, нас младе и одушевљене, какви онда бесмо, није могло декуражирати. Задобивши пристанак још једнога колега Србина, покојног Др-а Саве Петровића – не чудите се што помињем да је био Србин, јер су се Срби лекари могли на прсте избројати, [...] окуражени од стране нашег драгог учитеља и Нестора српске јестаственице покојног Др-а Панчића, ми нисмо престали агитовати за оснивање Српског Лекарског Друштва све дотле, док нисмо успели, да се макар на претходни састанак искупи још десетак колега“ [3].

Четрнаест београдских лекара, др Карло Белони, др Аћим Медовић, др Јован Машин, др Ђорђе Клиновски, др Јован Валента, др Панајот Папакостопулос, др Јосип Холец, др Бернхард Брил, др Сава Петровић, др Јулиус Ленк, др Марко Полак, др Владан Ђорђевић, др Петар Остојић и зубни лекар Илија Ранимир, састало се 22. априла 1872. године (по старом календару) на тзв. „Првом претходном састанку“, на коме су говорили, др Јован Валента, др Владан Ђорђевић, др Аћим Медовић, др Петар Остојић и др Ђорђе Клиновски. Они су указивали на потребу оснивања „друштва српских лекара“, али су имали донекле различите погледе како то остварити. Па ипак, „иза подуже дебате о појединостима [...] дошло се до извеснога уједињења и услед тога одлучи се: *да се у Београду оснује Српско Лекарско Друштво*“. Присутни су се обавезали „да се предузме и чини све, што је нужно, да се друштво уреди и што пре ступи у живот“, као и да се „састави пројекат друштвене статуте [друштвеног статута тј. устава] да се дружевно разгледа [размотри у друштву] и уколико се усвоји, поднесе г. Министру унутрашњих дела на одобрење“. За привременог председника Друштва изабран је др Аћим Медовић, за потпредседника др Јован Машин,

а за секретара др Владан Ђорђевић. Датум овог састанка узет је за *дан оснивања СЛД*. Пошто је састанак одржан два дана пре Ђурђевдана, Свети Ђорђе је касније узет за славу Друштва. Доктори Јован Валента и Владан Ђорђевић су изабрани да израде пројекат друштвеног статута (устава) [4].

Одржано је још пет „претходних састанака“ (Ови састанци су названи „претходним“ јер за њихово одржавање нису имали званична одобрења). Већ на другом, доктори Валента и Ђорђевић поднели су предлог друштвеног *Устава* о коме је поведена расправа [5], која је настављена на наредним састанцима одржаним 6. и 13. маја [6,7], да би 20. маја 1872. године био усвојен коначни текст *Устава* и дат да се „препише“ [8]. На Шестом „претходном“ састанку, одржаном 27. маја 1872. године, др Владан Ђорђевић је предао „преписани устав и спроводно писмо управљено на г. Министра унутрашњих дела“ у коме је тражено одобрење за оснивање Друштва и потврђивање друштвеног Устава. Писмо су одмах потписали сви присутни. Одлучено је да се писмо понуди на потпис онима који нису били присутни и да се Устав одштапа у 500 примерака. Писмо је накнадно потписало још 6 лекара. Од 15 оснивача СЛД, било је четворо Срба, три Чеха, три Немца, два Пољака и по један Словак, Грк и Хрват. Делегација, у којој су били, др Аћим Медовић, др Јован Машин и др Бернارد Брил предала је писмо и *Устав* министру унутрашњих дела на „одобрење и потврђивање“ [9].

Текст писма које је потписало петнаест лекара гласио је:

„Господине Министре,

Лекари београдски, који су се доле потписали, осећајући живу потребу за каквим научним средиштем, у коме би нашли прилике и средства, да у натач својега огромног посла, који троши скоро целокупно време њихово, ипак држе корак са сувременим напредовањем целокупнога лекарства и јестаственичких наука помоћница, саставили су се у Српско Лекарско Друштво, жудећи да тим начином створе поље за међусобно обавештавање и унапређивање не само београдских лекара, него и свију дипломисаних лекара који станују по земљама где српски народ живи, и свију научењака који се интересују за развијање медицинских наука на српскоме језику, који би пожелели томе друштву приступити.

Устројство, цељи и срества тога друштва изложене су потанко у приложеном Уставу Српског Лекарског Друштва у Београду. Ми молимо дакле г. Министра унутрашњих дела, да нам допусти на изложеним основама склопити јавно друштво и да нам потврди Устав друштвени“.

У Београду, 27. маја 1872.

Први, тзв. *Главни састјанак Српског лекарског друштва* одржан је 22. јула 1872. године, на коме је прочитано писмо Управе вароши Београда бр. 14.167 од 15. јула 1872. године којим се „друштву саопштава да је Министар унутрашњих дела претписом од 8. јуна СБр 944., одобрио друштвени устав и наредио је Управи вароши Београда да она не забрањује друштву састанке и рад догле док се буде кретало у границама свога устава“. На предлог др Јована Валенте, на том састанку, привремени часници Друштва изабрани су за сталне, др Аћим Медовић за председника, др Јован Машин за потпредседника, др Владан Ђорђевић за секретара, а др Петар Остојић за благајника. Предложено је и да се

упути писмо *Српском ученом друштву* с молбом да дозволи одржавање састанака СЛД у њиховим просторијама у Капетан Мишином здању.

Присутнима је подељен *Устав* СЛД који је у међувремену био одштампан. Изабрана су и 74 нова члана из Србије и иностранства (највише из Аустроугарске), од којих деветорица редовних чланова из Београда, остали као дописни чланови и пруски конзул у Београду, др Розен, као почасни члан. Решено је и да се за „Троједну краљевину и особито за Приморје остави рубрика и да се из тих земаља сматрају изабрани чланови она г.г. лекари које проф. др Ј. Панчић буде предложио“ [10].

Задаци Друштва дефинисани у првом параграфу *Устава*: а) „Да прати својим радом сувремено развијање целокупне медицинске науке и оних грана јестаственице које су јој помоћнице; да напредује са постепеним развитком лекарства, да се усавшава свагдањим његовим искуством, да распростире то искуство писменим и усменим саопштавањима о своме и о туђем искуству, а уједно да се стара и о развоју српске научне терминологије у медицинској науци и њеним јестаственичким помоћницама“ и б) „Да нарочито ради на статистици болести у земљама у којима српски народ живи, да тражи узроке тим болестима, уколико су они у народним и географским особинама, и да проучава средства којима би се ти узроци најпоузданије уклањали“.

За методе којима ће се задаци Друштва остваривати одређена су: а) „Усмена саопштавања [реферати] на састанцима друштвеним, б) прикупљање књига, часописа, анатомских и патолошко-анатомских препарата, и набавком најважнијих лекарских инструмената, као и в) књижевно-научним радом друштва“.

Друштво је имало редовне, дописне и почасне чланове. За *редовне* чланове бирани су лекари који су стално живели у Београду, за *дописне* лекари из унутрашњости, они „који практикује у земљама где српски народ живи“ и они који покажу интерес за развијање медицинске књижевности на српском језику, без обзира на место живљења. За *почасне* чланове бирани су лекари, научници и државници који су заслужни за лекарску науку и сродне дисциплине и опште унапређење санитета, без обзира на народност и земљу у којој живе. Члан је биран на предлог једног редовног члана „кога бар још двојица потпомажу“. Чланство у друштву било је добровољно.

Уставом су детаљно дефинисана права и дужности чланова, изглед печата Друштва, руковођење Друштвом (председник, потпредседник, секретар, заменик секретара и благајник) који се бирају тајним гласањем на *Главном годишњем скупу*, с тим да је за избор председника било потребно 2/3 присутних редовних чланова а за остале проста већина.

Председник је управљао свим друштвеним пословима, старао се да се у свему поступа по друштвеном уставу, потписивао је све дипломе, записнике, одлуке, целокупну друштвену кореспонденцију и све исправе о трошковима, одређивао дневни ред *редовних* састанака, а имао је право да сазове и *ванредне* састанке. Председник је био обавезан да брине о целокупној имовини друштва, о издацима за набавку књига, новина, инструмената, и др., с тим што се за сваку набавку одлучивало на седници Друштва.

Потпредседник је заступао председника у свим дужностима у случају кад је овај спречен „па макар то трајало и до најближег годишњег скупа“ а „ако је и потпредседник

приморан да изостане са друштвених састанака, онда председава по годинама најстарији редовни члан који је био на састанку“.

Секретар је водио записнике са састанака Друштва, писао сва друштвена писма, потписивао сва акта која потписује председник, старао се за све пошиљке од стране друштва и водио протокол о томе, чувао целокупну друштвену архиву и био уредник целокупног друштвеног рада који се штампао.

Заменик секретара помагао је секретару у његовим пословима и заступао га кад је овај спречен да врши своје дужности у Друштву.

Благајник је имао дужност да рукује друштвеном касом и води рачуне о примању и издавању новца тако да би увек могао известити Друштво о стању његове благајне.

Уставом је дефинисана учесталост састанака. Било је одређено да се *редовни сасијанци* могу држати само кад је на њима присутан бар један члан више од половине редовних чланова, да се на њима држе „усмена саопштавања о предметима друштвеног задатка, о дневним лекарским опаскама, посматрањима и искуствима, о епидемичким болестима које у то време владају, о сталним карактерима извесних болести, о ретким случајевима који су важни за дијагностиковање или за терапију и о свему што лекара занима, помаже, и у њиховом раду унапређује“ као и да се „претресају све нове важније појаве у литератури целокупне медицинске и сродних наука и разматрају и одлучују о предлозима појединих чланова или друштвених званичника“. На *ванредним сасијанцима* могло се разматрати само оно због чега их је председник сазивао.

Уставом је регулисано и да се сваке године држи *Главни годишњи скуп* на коме секретар подноси извештај о целокупном раду у претходној години и о стању у коме се друштво тада буде налазило. Благајник је на Главном годишњем скупу подносио детаљан извештај о новчаном стању Друштва. Само на овом скупу, могле су се вршити измене Устава и то под условом да су присутне бар две трећине редовних чланова и под условом да их прихвате бар две трећине присутних. На скупу су бирани нови чланови и часници Друштва за наредну годину. После сваког *Главног годишњега скупа*, Друштво штампа цео материјал и „објављује нове чланове, учињене измене у друштву, свој годишњи рад и своје стање“.

Уставом су регулисани приходи, евентуални пријем поклона „са стране“, поклони у књигама или предметима за друштвену збирку препарата, цртежа и инструмената, за које се дародавцима издаје нарочита друштвена *Сјоменица* а у Годишњим извештајима им се изјављивала захвалност.

Чланство се губило неиспуњавањем обавеза према Друштву. Било је предвиђено да ако би Друштво из ма ког узрока престало да постоји, његова целокупна имовина припадала би Фонду Опште грађанске болнице у Београду. Регулисано је и под којим условима, друштвеним скуповима могу присуствовати „странци“, тј. они који нису чланови Друштва.

Актом од 8. јуна 1872. С№ 944 министар унутрашњих дела одобрио је *Устав* СЛД а потврдио министар просвете и црквених дела 17. октобра 1874. године под бројем 2938.

Владан Ђорђевић је од кнеза Милана обезбедио личну годишњу помоћ Друштву од 100 ћесарских дуката у динарској вредности (1200 динара), коју је касније наставио и краљ Александар Обреновић.

На Првом редовном састанку СЛД одржаном 5. августа 1872. године, Друштво је информисано да је од Управе вароши Београда стигао „препис министарског акта, којим санкционише“, тј. одобрава оснивање *Српској лекарској друштва* и да је Српско учено друштво усмено одобрило да СЛД за своје састанке може користити њихове просторије (писмено одобрење ће ускоро стићи). Одобрен је изглед *дипломе* о чланству и донета одлука да се сваком изабраном члану, поред дипломе пошаље један примерак друштвеног Устава и писмо са молбом да се најдаље за месец дана изјасни да ли се прихвата чланства, и уколико се прихвата, да пошаље прилог за прву годину рада. Прочитано је и писмо др Ј. Панчићу, који је ранијом одлуком био овлашћен да за „Троједну краљевину и особито за Приморје“ предложи чланове за избор у СЛД. На том састанку др Владан Ђорђевић је приказао болесника са развијеном формом лепре (*Elephantiasis graecorum*), чиме је и почео стручно-научни рад СЛД [11].

На Другом редовном састанку одржаном 19. августа 1872. године др Владан Ђорђевић је предложио да се „изради потпун пројекат, којег ће се придржавати Српско лекарско друштво у књижевном раду“. Његов предлог је прихваћен и он је задужен да предлог припреми у писменој форми [12].

На састанку од 2. септембра 1872. године, секретар, др Ђорђевић је саопштио да је варошка полиција писмом извештена да се „Српско лекарско друштво сместило у дворани Српског ученог друштва“. Редовни чланови, др Павле Остојић и др Владан Ђорђевић, поднели су списак медицинских часописа и дневника на страним језицима које предлажу да их Друштво набавља, при чему је „неколицина присутних чланова најавила, да ће већи број тих журнала стављати друштву на расположење“ па је решено „да се и од оних чланова, који нису на састанку, разбере какве ће они листове ставити друштву на расположење, па да се тек онда дебатује о журналима, које ће набавити о друштвеном трошку“, при чему ће „друштвена имовина бити само листови и списи, који се о друштвеном трошку набаве, а журнале, које поједини чланови ставе Друштву на расположење за неко време, остају њихова својина“ [13]. Тако је зачета Библиотека СЛД.

Како СЛД није имало своје просторије, сви предмети који би могли имати музејску вредност, слати су на чување др Јосифу Панчићу, професору јестаственице на Великој школи. То је била претеча Музеја СЛД, основаног 1955. године. Др Панчићу је послат први „експонат“ – парче воденичког камена које је др Владан Ђорђевић извадио из ока без последица по вид [13].

Др Владан Ђорђевић се залагао да СЛД почне издавати свој „Стручни орган“. Пошто је на Другом редовном састанку СЛД одржаном 19. августа 1872. године добио сагласност да питање оснивања часописа разради, па је већ на Четвртном редовном састанку, одржаном 16. септембра 1872. године поднео детаљни програм о уређењу часописа за „лекарску књижевност“ који је назвао *Српски архив за целокупно лекарство*. Предложио је да СЛД свака три месеца штампа по једну свеску свог научног рада, и да се прва свеска штампа из друштвене касе „јер онда ће друштво [...] много лакше моћи добити државну субвенцију“. Предложио је и да у свакој свесци друштвеног органа, буду два дела.

У „првој одељку, штампали би се ‘самостални радови из лекарских наука и њених помоћница, затим статистички подаци о болестима у Србији и осталим земљама, где

Срби живе а који су изведени из месечних извештаја свију редовних и дописних чланова друштва, који би се подносили по јединственом формулару за скупљање статистичких података које би друштво разаслало својим члановима, самостални прилози и расправе из разних грана медицине и њених помоћница, тромесечни преглед најновијих резултата и напретка у медицини уопште и проучавања и критике наших санитетских одношаја са предлозима, како би требало да се удесе, и критике српских изворних књига, расправа и чланака из нашег научног рада’“.

„У другом одељку израдио би се повремено целокупан систем лекарства, јер би сваки број друштвеног органа доносио бар по један чланак из сваке лекарске науке. Ти би чланци, израђени као извод и језгро из дотичних признато најбољих стручних дела на страним језицима, били сваки за себе целина, а опет би за неколико година саставили збирку списа, у којој би била потпуна анатомија, физиологија, патолошка анатомија, општа патологија и т.д. на српском језику, иако у изводу“.

„Да би се прва свеска друштвенога архива могла издати тако, да у њој буде заступљена свака од наговешћених грана друштвеног научног рада“, предложио је да се „од стране друштва позову [...] сви научењаци, за које друштво држи да би могли учествовати у томе послу да се изјасне, да ли би се примили да за Архив израђују по коју рубрику, под каквим условима и за које време, па чим би се довољно сурадника јавило и чим би се довољно сурадника прикупило да се достојно испуни једна свеска, одмах да се иста и преда у штампу“.

Уверен „да би тај архив куповали сви лекари и медицинари српске и хрватске народности, мислио је да би једна свеска исплаћивала трошак за другу, те би тако евентуалну државну помоћ Друштву могли поделити на хонораре радницима Архива, који би се наравно у почетку морали обавезати да раде без хонорара“. Владан се понудио да бесплатно „сам изради прву свеску друштвеног Архива, па да тако покаже, како управо замишља да би ваљало радити у Српском архиву за целокупно лекарство“. После дискусије решено је да се „издаје предложени „Архив“ само не у одређеним роковима у свака три месеца, него према материјалу. Чим се накупи довољно чланака за једну свеску, одмах да се иста преда у штампу“ [14].

Српски архив за целокујно лекарство је надаље издаван у два паралелна издања или „одељка“, од којих је први доносио записнике са састанака СЛД и све оно што је Владан предложио укључујући и самосталне стручне радове и други „одељак“, у коме су штампани преводи страних књига и оригинална дела српских лекара, међу којима и Владанови преводи *Билројове Ојшиће хируршке њајоложије и њерајије* (1875) на 306 стр. и *Лансбергерове Рајне хируршке њехника* (1877) на 144 стр. и његове књиге: *Историја српској војној санињеија у Друјом српско-њурском рају 1877–1878 јодине* (1880) на 632 стр., са 10 цртежа, 19 графикана и 109 табела, *Историја српској војној санињеија у Бујарско-српском рају 1885–1886. јодине* (1886) на 564 стр. и *Историја војносанињеијске службе у Првом српско-њурском рају* (1876–1878), (1895) на 343 стр.

Владан је изабран за првог уредника часописа и уредио је прву књигу *Српској архива за целокујно лекарство* која је из штампе изашла августа 1874. године.

На самом почетку, поставило се и питање *медицинске терминологије* којом ће се СЛД служити, пре свега у часопису „за лекарску књижевност“, тј. *Српском архиву за целокујно лекарство* и пратећим публикацијама. Како је Србија имала слабо развијену медицину и веома слабо развијену „лекарску књижевност“, српска медицинска терминологија била је у самом зачетку. Управо на седници од 16. септембра 1872. године, др Казимир Гонсјоровски је предложио „да друштво усвоји ма коју од словенских медицинских терминологија“ да се „не би у нашим медицинским чланцима и књигама начинио читав хаос“. Ово је било од нарочите важности јер су већина лекара били странци, од којих многи и нису добро говорили српски а потицали су из разних земаља и завршили медицинске студије на разним језицима на којима су коришћене различите медицинске терминологије.

Након дуге дебате, Друштво је заузело став „да се појединим писцима не може ограничавати слобода писања нарочито изабраном терминологијом, а таква наредба и кад би била рационална, не би се могла извршити“, те је одлучено „да се сваки чланак, који би друштво добило за свој орган, штампа онако како је написан – што се термина тиче, међу тим ако се друштво са гдекојим термином пишчевим не слаже, редакција ће код те речи стављати под звездицом примедбу, каквог је друштво мњења о том термину“ [14].

На Петом редовном састанку СЛД одржаном 13. октобра 1872. године, секретар др Владан Ђорђевић је известио да је сходно ранијој одлуци, редовни члан др. Ј. Панчић предложио да се из земаља Троједне краљевине, за дописне чланове изабере, др Иван Дежман, др Јосиф Шлосер, др Антун Шварц и др Владоје Чачковић. На састанку је понудио за штампу прву половину превода Билротове *Ојшће хирургије* и Хиртлове *Анаџомије човека*. За рецензенте прве књиге одређени су др Јован Валента и др Сава Петровић а за рецензенте друге књиге др Јосиф Панчић и др Аћим Медовић. Обавестио је присутне и да је предузео кораке да од Бечког лекарског друштва набави формуларе за прикупљање статистичких података о болестима. На састанку је прихваћен његов предлог да Друштво набави „*Wochenblatt für medicinische Statistik und Epidemiologie. Redacteur dr Zuelzer, Berlin, Th. Enslin*“ и „*Bericht über die Arbeiten der Section für Statistik während der 43 Wersammlung deutscher Naturforschher und Aertze etc Berlin 1870. Th. Einslin*“ [15].

Годину дана од оснивања (26. маја 1873), писмом министру просвете, СЛД је тражило помоћ за штампање свога часописа. Министар је писмо проследио министру унутрашњих дела, сматрајући да је оно за то надлежно, пошто се санитет налазио у његовом ресору. Међутим, министар унутрашњих дела је 15. јула 1873. године министру просвете одговорио да „издавање Српског архива за целокупно лекарство спада у ред научних предмета – књижевности а овакво што потпомагати, могао би бити позван само министар просвете, па било да их новчано потпомогне или издејствује решење законоделног тела, да државна штампарија, бесплатно спеше друштва лекарског израђује“. Министарство просвете се обратило Народној скупштини са предлогом да се „списи друштва лекарског бесплатно израђују у државној штампарији“ [16]. Након позитивне одлуке, 26. јануара 1874. године, Министарство просвете Краљевине Србије известило је СЛД да је „Народна Скупштина вотирала закон који је Књаз потписао“ по коме се друштвени часопис „Српски архив за целокупно лекарство штампа у Државној штампарији бесплатно“ [17]. Захваљујући томе, било је могуће да се штампа, не

само часопис, већ и „дела из другог одељка“, тј. преводи дела страних лекара и оригинални радови српских лекара, тако да је, до 1891. године, поред часописа, штампано чак 27 књига.

Годишња помоћ Краља Милана и бесплатно штампање часописа и књига из „другог одељка“, били су одлучујући за опстанак и напредовање Друштва. За петнаест година, колико је књаз, односно краљ Милан био „на власти“, поклонио је СЛД 18.000 динара (противвредност 1.500 ћесарских дуката) а краљ Александар је до 1902. године поклонио 14.400 динара, што је укупно износило 32.400 динара (или 2.700 ћесарских дуката). Зато Владан Ђорђевић није пропуштао прилику, а нарочито кад је био потпредседник (1886/1890) и председник (1890/1891), да им СЛД исказује своју захвалност.

Др Владан Ђорђевић је на састанцима СЛД приказао велики број занимљивих и ретких случајева болести и операција које је извео, чиме је дао велики допринос стручно-научном раду друштва (о томе видети у другим прилозима у књизи). Владан је вршио и рецензије радова и књига за штампу у „Архиву“, давао своје преводне стране књига и књиге које је сам написао за штампу у *Српском архиву за целокупно лекарство* и у његовим „паралелним“ издањима.

И кад, због преузимања бројних других обавеза није био у могућности да присуствује састанцима СЛД, др Ђорђевић је на друге начине помагао и давао значај Друштву. Законске предлоге из области санитетског законодавства које је припремао, достављао је Друштву на мишљење, допуне и дораде, па их је тек након тога упућивао Народној скупштини на разматрање. Тако су у СЛД претресани његови пројекти *Закона о сузбијању њосијијуције*, *Закона о народном санијетском фонду* (1879) и *Закона о уређењу санијетске струке и о чувању народној здравља* (1881). У Закон о уређењу санитетске струке и о чувању народног здравља, Владан је уградио одредбу и да СЛД бира кандидате за једно врло важно тело, *Главни санијетски савет*, које је Краљ само потврђивао, али не и постављао, што је раније био случај са члановима *Сјалној лекарској одбора*, основаног 1852. године.

Др Владан Ђорђевић био је један од представника СЛД и Србије на III међународном лекарском конгресу у Бечу 1873. године, на коме се, изјаснио против карантина за колеру, који се „ионако у животу не могу провести као што би требало“, истакавши да „не сматра прилепчивост за један једини, но само за један од многих момената постанка и ширења колере“, и да је будућност у „хигијенским мерама, а не у затварању граница“ [18]. Био је делегат и на међународним хигијенским конгресима у Торину (1880), Женеви (1882) са којих је поднео веома опширне извештаје [19], Бечу (1884) и Лондону (1891). На Међународној хигијенској изложби у Берлину 28. јуна 1883. године, по позиву, одржао је предавање о санитету у Србији.

Чланови СЛД су ценили његов рад, па су га, упркос томе што се престао бавити практичном медицином, 22. марта 1886. године тајним гласањем изабрали [20], а 12. маја 1890. године реизабрали за кандидата за редовног члана *Главној санијетској савету* [21].

Осим што је био први секретар СЛД и први уредник *Српској архива за целокупно лекарство*, Владан је биран и за потпредседника и председника СЛД. На Главном годишњем скупу одржаном 20. априла 1886. године, Владан је аklamацијом изабран за потпредседника [22]. Реизабиран је три пута, да би на Главном годишњем скупу одржаном

4. фебруара 1890. године, тајним гласањем, био изабран за председника [23]. На том скупу је одлучено да се изрази писмена захвалност Краљу Александру на новчаној помоћи СЛД, па је на I редовном састанку одржаном 17. фебруара 1890. године, прочитао писмо краљу Александру, у коме цело Председништво СЛД изражава „благодарност Његовом Величанству Краљу Александру I на штедрој помоћи коју је благоизволео указати друштву у прошлој години“. Скуп је обавештен да је Краљ обећао „да друштво лекарско може и у будуће рачунати на помоћ, коју је српски владалачки дом до сад друштву указивао и коју је Њ. Величанство благоизволело наставити“ [24].

Тајним гласањем, Владан је за председника СЛД реизабран на Главном годишњем скупу одржаном 2. фебруара 1891. године [25]. На дужности је остао до 21. септембра те године, када је обавестио Друштво да је именован за изасланика Србије у Грчкој, након чега је поднео Извештај о присуству на Међународном хигијенском конгресу у Лондону [26].

Владан Ђорђевић има још једну недовољно познату заслугу за *Српски архив за целокујно лекарство*. На Главном годишњем скупу СЛД одржаном 2. фебруара 1891. године, др Милан Јовановић Батут предложио је да „Српско лекарско друштво ове године отпочне са издавањем једног периодичног листа“ који би излазио редовно и имао сталне рубрике. Његов предлог је прихваћен [27].

На састанку СЛД одржаном 16. фебруара 1891. године, др Светозар Атанасијевић и др Милан Јовановић Батут изнели су опречне програме за уређивање часописа. Атанасијевић се залагао да часопис уређује Редакциони одбор а Батут да се изабере један уредник, јер је „боље да један ради и одговара но заједница“ [28]. На састанку 9. марта 1891. године, прихваћен је предлог др Милана Јовановића Батута, али није прихваћено да се уместо *Српског архива за целокујно лекарство* оснује један потпуно нови часопис, јер се томе успротивио др Владан Ђорђевић, рекавши да је Батут „заборавио да је ствар у покретању листа решена на Главном годишњем скупу и да је данас на дневном реду само питање на који начин да се то изврши“ и упозорио га да законодавно решење гласи: „Овлашћује се државна штампарија да Српски архив за целокупно лекарство – издање Српског лекарског друштва – у толико и толико егземплара бесплатно штампа“ и да „ако променимо назив нашем листу онда се лишавимо права за бесплатно штампање у државној штампарији“ [29]. Владан је тако спречио да се име часописа промени, што би била велика штета.

Када је 22. јула 1897. године прослављана 25. годишњица СЛД, др Владан Ђорђевић био је позван да присуствује прослави. Како се тада налазио у Цариграду, он је 7. јула 1897. године председнику СЛД, др Јовану Данићу, послао честитку следеће садржине [2]:

Господине Председниче,

Имао сам част примити Ваше писмо од 3. овог месеца, и хитам да Вам на њ одговорим.

Ја сам дубоко тронут пажњом Српског Лекарског Друштва, које има срећу да Вас има за председника, што се оно, приступајући прослави 25-то годишњице свога рада, сетило да сам био оснивач, први деловођа, и председник тога друштва.

Ова пажња ми је толико драгоценија, што остала хуманитарна и културна наша удружења, која сам ја имао срећу да оснујем, односно да их помогнем створити, нису толико љубазна да се сете и моје маленкости.

Према томе можете ми лако веровати, г. Председниче, са коликим би задовољством одржао реч, коју сам лане дао и Вама и свима колегама, и са коликом би хитњом тражио одсуство да дођем на 25-то годишњицу Српског лекарског Друштва, те да вам свима од свега срца благодарим на неуморном труду са којим сте, из скромних почетака мојих и тадашњих мојих колега, развили данашње Српско Лекарско Друштво и подигли га на висину једне одиста учене и у сваком погледу достојне и опште корисне институције, којом се наша отаџбина може поносити.

Али ја се бојим да нећу моћи задовољити лично ову живу жељу мог срца, и ево зашто:

Стање службених послова који су ми поверени, не допушта ми да у овом тренутку тражим одсуство, и ако би ми оно безусловно требало баш сада, не само због Ваше прославе, него и у интересу мога здравља. Ако би се ти послови до 20. овог месеца у толико средили, да бих са мирном савешћу могао потражити одсуство, ја ћу 22. овог месеца бити међу вама. Ако то не буде могућно, молим Вас да ме извините и да сви примите моје најсрдачније поздраве, моје искрено поштовање и моју дубоку захвалност, за безмерно добро које сте учинили Србији за 25 година озбиљног научног и хуманитарног рада.

Ако не будем имао срећу да 22. Јула будем лично са вама, знајте да ће моја душа и моје срце бити са вама, и да ће се на обалама Босфора разлегати:

Српском Лекарском Друштву: Vivat, Floreat, Crescat!

Цариград, 7. Јула 1897.

Ваш стари друг и пријатељ Д-р Вл. Ђорђевић

Кад је од 5. до 8. септембра 1904. године одржан *Први конгрес српских лекара и њириодњака*, Владан је из Беча послао један изврстан текст под насловом: *Laboremus! Сто година наше лекарске стјруке* [30], који је Војислав М. Суботић прочитао на Конгресу. То је један од најлепших текстова из историје српске медицине који покрива период од времена Немањића до почетка 20. века. Владан је присуствовао и *Првом сасјанку српских хирурга* у Београду који је одржан 22. и 23. децембра 1907. године.

Године 1909. Владан је прославио 50-годишњицу јавног и књижевног рада. Тада су га посетиле бројне делегације и угледни гости, а др Војислав М. Суботић је објавио књигу о слављенику (1910) [14]. Поводом те прославе Владан је приложио 100 динара у Фонд за лекарску сирочад. У Чикагу је (1910) као књига штампана збирка његових чланака из хигијене и дијететике под називом *Народно здравље*, а у Београду му је штампана студија *Министјарсјиво народној здравља* (1910), у којој се залагао за издвајање Санитетског одељења Министарства унутрашњих дела и војног санитета из делокруга Министарства војног и њихово спајање у засебно Министарство народног здравља. У СЛД одржао је предавање под насловом *Шта данас ојајам у медицини* [31].

Током балканских ратова присуствовао је и састанцима ратних хирурга које је организовао др Војислав Субботић (6, 10, 13. и 16. јула 1913. године) а на којима су референти били и бројни страни хирурзи, који су дошли да помогну српским лекарима и хирурзима у збрињавању ратних рањеника и болесника [32].

Присуствовао је и 40. главном годишњем скупу СЛД 29. и 30. децембра 1913. у сали Друге београдске гимназије. У паузи од истека мандата ранијег, до избора новог председника СЛД, заузео је место привременог председника. Захваљујући се на тој почаст, рекао је да је срећан што види колико напредује Друштво које је „имао срећу у своје време основати” и што види да сви његови напори „нису остали без успеха, бар што се струке тиче” [33].

Кад је 21. септембра 1922. године прослављана 50-годишњица СЛД, као оснивач, др Владан Ђорђевић је замољен да председава свечаном седницом. Прихватајући се те почаст, очигледно поносан на Друштво које је основао, одржао је беседу, из које доносимо делове који се експлицитно односе на СЛД:

„Српско лекарско друштво, не само да је потпуно остварило главну мисао својих оснивача, не само да је основало и развило српску лекарску књижевност и оснивало српску медицинску терминологију, него је створило још пре Универзитета и Краљевске Академије наука, једно српско огњиште за науку“.

„Српско лекарско друштво непрекидно је ревносно пратило развијање целокупне медицинске науке и оних грана јестаственице, које су јој помоћнице, напредовало је са постепеним поступком лекарства, усавршавало се сопственим искуством, распростирало је то искуство писменим и усменим саопштењима, радило је на статистици разболевања у свима земљама у којима наш народ живи, и истраживало је узроке тих болести, уколико су они у народним и географским особинама и проучавало је средства за уклањање тих узрока“

„Ни једна грана медицинских наука није остала недирнута и недискутована у Српском лекарском друштву“ „На својих 820 научних седница, Друштво је саслушало 1829 усмених и писмених реферата, прегледало је преко хиљаде оперисаних или иначе важних болесника, приредило је 224 научне дискусије и 379 научних предавања“.

„Цео тај рад наштампан је у Српском Архиву за целокупно лекарство и у Народном Здрављу. Још веће су његове заслуге за државу. Његови су чланови израдили и узаконили санитарску реформу Србије од 1881, органски законик о чувању народног здравља за који су први европски хигијеничари у својим оценама признали да је остварио *primum desiderium* ондашњег стања науке о чувању народног здравља“.

„Најзад крунисало је свој педесетогодишњи рад стварањем Медицинског факултета на српском Универзитету и стварањем Министарства народног здравља [...] Велика је заслуга чланова Српског лекарског друштва што данас Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца има нарочито Министарство народног здравља[...]“

„Кад се упореди рад Српског лекарског друштва са радом немачких лекара и природњака, може се слободно рећи да је наше Друштво за половину века стекло релативно за наш народ исте заслуге које су немачки лекари и природњаци стекли за Германију“ [35].

Највеће поштовање према др Владану Ђорђевићу и његовом делу сачували су управо српски лекари. Српско лекарско друштво 1922. године изабрало је др Владана Ђорђевића за свог почасног члана. На комеморативној седници посвећеној др Владану Ђорђевићу 1930. године, санитарски генерал, војни хирург, др Јордан Стајић је предложио да лекари,

апотекари, ветеринари и други, донацијама прикупе средства да се у Београду подигне споменик Владану Ђорђевићу.

Новембра 1936. године формиран је Одбор на челу са санитетским генералом др Жарком Рувидићем. Његов Извршни одбор је издао проглас лекарима, апотекарима, ветеринарима, њиховим удружењима и поштоваоцима Владана Ђорђевића, са позивом да дају прилоге за подизање споменика [36]. Прилоге су дала лекарска и апотекарска друштва, Друштво Црвеног крста и Савез сокола Краљевине Југославије и бројни лекари и апотекари. Израда споменика поверена је вајару Душану Јовановићу Ђукину.

Откривање споменика у централном парку Главне војне болнице обављено је 18. децембра 1938. године у склопу обележавања 100-годишњице оснивања прве Војне болнице у Србији. Свечаност, којој су присуствовале бројне значајне државне и војне личности, представници друштва које је Владан основао, изасланици Краља и Патријарха и др., почела је у цркви Главне војне болнице поменом умрлим начелницима санитета, санитетским и апотекарским официрима, војним лекарима и апотекарима, подофицирима, капларима и редовима, болничарима који су погинули или умрли за ослобођење и уједињење у ратовима од 1912. до 1918. године. После освећења и откривања споменика, венце су положили др Жарко Рувидић, у име цивилних и војних лекара, др Милан Петровић, у име Српског лекарског друштва и др Александар Ђорђевић, у име Међународне канцеларије за војну медицину.

У Хируршком амфитеатру Главне војне болнице, одржана је комеморација др Владану Ђорђевићу на којој су говорили др Жарко Рувидић, др Стеван Иванић у име министра социјалне политике и народног здравља, Светозар Томић у име Друштва Црвеног крста, Томислав Живановић у име Српске краљевске академије, др Милан Петровић у име Српског лекарског друштва, др Душан Поповић у име Савеза лекарских комора, г. Трајковић у име апотекарске коморе, и др Милан Драгић у име Савеза сокола Краљевине Југославије [37, 38].

ЛИТЕРАТУРА

1. Н. Н. Шта треба нашем Санитетству. *Српске новине* од 31. марта (бр. 39), 2. априла (бр. 40), 4. априла (бр. 41), 7. априла (бр. 42), 9. априла (бр. 43), 11. априла (бр. 44), 16. априла (бр. 45) и 18. априла (бр. 46) 1859. године.

2. Суботић М. Војислав. Свечана прослава 25-годишњице Српског лекарског друштва. *Српски архив за целокујно лекарство*, 1897; (8): 387.

3. Главни годишњи скуп Српског лекарског друштва одржан 2. фебруара 1891. *Српски архив за целокујно лекарство*, одељак први, књига дванаеста, 1895; стр. 210–217.

4. Први претходни састанак Српског лекарског друштва одржан 22. априла 1872. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1872; стр. 1–2.

5. Други претходни састанак Српског лекарског друштва одржан 29. априла 1872. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1872; стр. 2.

6. Трећи претходни састанак Српског лекарског друштва одржан 6. маја 1872. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1872; стр. 3.
7. Четврти претходни састанак Српског лекарског друштва одржан 13. маја 1872. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1872; стр. 3.
8. Пети претходни састанак Српског лекарског друштва одржан 20. маја 1872. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1872; стр. 3–4.
9. Шести претходни састанак Српског лекарског друштва одржан 27. маја 1872. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1872; стр. 4.
10. Главни састанак Српског лекарског друштва одржан 22. јула 1872. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1872; стр. 4.
11. Први редовни састанак одржан 5. августа 1892. године. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1892; стр. 8–10.
12. Други редовни састанак одржан 19. августа 1872. године. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1892; стр. 10–13.
13. Трећи редовни састанак одржан 2. септембра 1872. године. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1892; стр. 13–16.
14. Четврти редовни састанак Српског лекарског друштва одржан 16. септембра 1872. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1872; стр. 16–21.
15. Пети редовни састанак Српског лекарског друштва одржан 13. октобра 1872. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1874; (1): 28.
16. Суботић М. Војислав. Др Владан Ђорђевић. Педесетогодишњица књижевнога рада 1860. – 25. фебруар – 1910, Београд 1910; стр. 43–45. и 47–48.
17. Пети (редовни) састанак Српског лекарског друштва одржан 26. јануара 1874. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1874; (1): 28.
18. Валента Јован, Ђорђевић Владан. Извештај о трећем међународном лекарском конгресу. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига прва, 1874; стр. 243–278.
19. Ђорђевић Владан. Хигијенски међународни конгреси у Торину и Женеви. Српска државна штампарија, Београд 1883.
20. Једанаести редовни састанак Српског лекарског друштва одржан 22. марта 1886. године. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига десета, 1888; стр. 137.
21. VI редовни састанак одржан 12. маја 1890. *Српски архив за целокујно лекарство*, одељак први, књига дванаеста, 1895; стр. 169–172.
22. Главни годишњи скуп Српског лекарског друштва одржан 30. априла 1886. *Српски архив за целокујно лекарство*, књига десета, 1888; стр. 161.
23. Главни годишњи скуп одржан 4. фебруара 1890. *Српски архив за целокујно лекарство*, одељак први, књига дванаеста, 1895; стр. 127–146.
24. I редовни састанак одржан 17. фебруара 1890. *Српски архив за целокујно лекарство*, 1895; стр. 147–153.
25. Главни годишњи скуп одржан 2. фебруара 1891. *Српски архив за целокујно лекарство*, одељак први, књига дванаеста, 1895; стр. 210–243.
26. I редовни састанак одржан 16. фебруара 1891. *Српски архив за целокујно лекарство*, одељак први, књига дванаеста, 1895; стр. 243–247.
27. Главни годишњи скуп СЛД одржан 2. фебруара 1891. године, *Српски архив за целокујно лекарство*, одељак први, књига дванаеста, 1895; стр. 242–243.

28. I редовни састанак одржан 16. фебруара 1891. *Српски архив за целокујно лекарство*, одељак први, књига дванаеста, 1895; стр. 246.

29. II редовни састанак одржан 9. марта 1891. *Српски архив за целокујно лекарство*, одељак први, књига дванаеста, 1895; стр. 247–253.

30. Ђорђевић Владан. “Laboremus”. Поздрав Првом конгресу српских лекара и природњака (првих 100 година у развоју лекарске струке у Србији). У: *Први конгрес српских лекара и природњака* (ур. В. М. Суботић и В. Кујунџић), књига прва. Београд, 1905: 44–69.

31. Ђорђевић Владан. Шта данас опајам у медицини? *Српски архив за целокујно лекарство*, 1910; св. 4: 181–189.

32. Лекарски састанци одржани 6, 10, и 13. јуна и 13. јула 1913. *Српски архив за целокујно лекарство*, 1913; св. 7: 199–215. и св. 8: 236–250.

33. XI Главни годишњи скуп одржан 29. и 30. децембра 1913. *Српски архив за целокујно лекарство*, 1913; св. 12: 374–393 и 1914; св. 2: 72–96. и св. 3: 129–156.

34. <https://www.facebook.com/groups/biojednomjedanbeograd/permalink/2499108306780031/> Љиљана Клисић Ђорђевић, 5. мај 2019. /приступљено 7. маја 2019.

35. Педесетогодишњица Српског лекарског друштва, *Српски архив за целокујно лекарство*, 1922; св. 8, 9, 10, 11 и 12: 331–360.

36. Рувидић Рајко. Подизање споменика др Владану Ђорђевићу. Аудио запис са научног скупа одржаног 25. октобра 2005. године у САНУ.

37. Н. Н. Сутра се у Београдској војној болници открива споменик др Владану Ђорђевићу. *Полијтика* од 17. децембра 1938. године; стр. 6.

38. Н. Н. Јуче је у Београду свечано прослављена стота годишњица оснивања прве војне болнице у Србији. *Полијтика* од 19. децембра 1938. године; стр. 7.

Radoje Čolović

VLADAN ĐORĐEVIĆ AND THE SERBIAN MEDICAL SOCIETY

S u m m a r y

Until the 19th century, hundreds of years had passed without any major progress in medicine. The causes of the diseases were not known. For infectious diseases, it was believed to be caused by contagious evaporations („miasmas“) from the soil, whose spread was supported by moisture and winds. Blood-letting was almost an universal method of treatment for all diseases, even in patients having severe anemia. So, it was not surprising that the untreated patients, frequently had better chances of recovery than the treated ones.

In the second half of the 19th century, a number of new discoveries took place. First, anesthesia was discovered and then bacterias causing infectious diseases, so that doctors stopped talking about „miasmas“ and „miasmatic“ diseases. The hope that such diseases could be prevented appeared.

It became very difficult, if not impossible to follow new discoveries in medicine that were emerging almost on a daily basis even for the most capable and hardworking doctors.

That is why the medical societies started to be founded if not already existed before. The main idea was that, through mutual efforts, exchange of information, lectures, discussions and articles published in medical journals, through process that we today call “a continuous medical education”, physicians help each other better follow novelties in medicine.

Serbian doctors early recognized the need for such a society. The first idea of the establishment of such a society appeared in *Srbske novine* in 1859. The first, but unsuccessful attempt to found such a society was made in 1868 by doctors Jovan Valenta and Aćim Medović. The successful attempt to establish the Serbian Medical Society took place on 22 April (4 May according to the new calendar) in 1872. The society also launched its journal, *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo* (*Serbian Archives of Medicine*).

In the foundation of the Society, foundation of its journal, in preparing its Statute, its work, even its very existence in the difficult years and decades that followed and its entire progress for many years, Dr Vladan Đorđević played a decisive or important role. The Society founded by him is approaching 150 years of the continuous existence and very successful work.

Keywords: Serbian Medical Society, founder, Dr Vladan Đorđević